

УДК 283 (160.2)

УКРАЇНСЬКЕ ПРАВОСЛАВ'Я ЯК ЕТНОНАЦІОНАЛЬНИЙ ФЕНОМЕН: РУХ ЗА СТВОРЕННЯ ЄДИНОЇ ПОМІСНОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ

Анатолій Яртись

Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, м. Львів, 79000, Україна,
e-mail: kafedra_kultury@mail.ru

Досліджено зв'язок релігії та етносу в історичному контексті. Простежено взаємодію релігійного й етнічного чинників у розвитку християнської традиції в Україні. Акцентовано на провідній ролі українського православ'я в реалізації націоідентифікуючого фактора. Висвітлено рух за створення єдиної Помісної православної церкви в Україні, надання їй автокефального статусу.

Ключові слова: українське православ'я, етнос, релігія, автокефальна церква, релігійна конфесія, Помісна православна церква.

Релігія на всіх етапах розвитку завжди становила своєрідний індикатор етносу. Взаємозв'язок етносу та релігії в історичному контексті розгортається як етнорелігіогенез, що зазнає постійної еволюції й виявляється в активному етнічному функціонуванні.

Етнос і релігія взаємоіснують як функціональні суспільні компоненти: “етнос щодо релігії – як необхідний ґрунт до виникнення, формування та реального свого буття, а релігія щодо етносу – як суперечливий, поліваріантний за своїм характером духовний важель впливу, своєрідний інтегратор етносу” [15, с. 3].

Впродовж розвитку християнської традиції в Україні сформувалася чітка схема взаємозв'язку релігійного й етнічного, кожне дало змогу трактувати релігію як одну з ідентифікаційних ознак нації. У цьому контексті первинна роль націоідентифікуючого чинника належить українському православ'ю. Хоча згодом, у XVI ст., він уже простежується у греко-католицизмі, а також окремих протестантських релігійних об'єднаннях.

У добу активного функціонування в структурі Константинопольського патріархату українське православ'я вважалось уже культурно-історичним феноменом зі специфічними рисами та виявами. Тому відродження в роки незалежної України православ'я як власне національно-духовного явища передбачає насамперед повернення до самотності, що “виокремлювала його в православному світі перших семи століть другого тисячоліття. Ця самотність не є чимось націоналістичним, а є дійсно, витоковою християнськістю, збереженою в українських формах її вияву” [5, с. 106–107].

У сучасній вітчизняній історико-філософській та релігієзнавчій літературі проблема відродження українського православ'я як етнонаціонального фено-

мену висвітлена в окремих наукових публікаціях, провідне місце з-поміж котрих посідають монографічні дослідження відомих науковців України А. Колодного, П. Яроцького, В. Бондаренка, В. Єленського, В. Журавського, А. Пашука, В. Пашенка, О. Сагана, Л. Филипович, О. Шуби та ін. [1; 4; 8; 9; 11; 12; 13; 14; 15; 17].

Історія православної церкви в Україні аналізується також у працях окремих православних богословів, зокрема І. Власовського "Нарис історії української православної церкви", І. Огієнка "Українська церква", Ю. Федоріва "Історія церкви в Україні" тощо.

Формування українського православ'я відбувалося в руслі загальних ментальних впливів українства, його окремишнього способу життя, специфіки ментальної культури. Тому воно не сприйняло від візантійської православної як матірньої ані її закостенілу ортодоксальність, ані абсолютизацію аскези як єдиної форми праведності.

Історія українського народу та його держави засвідчує, що на їхній розвиток упродовж століть впливали різні чинники, насамперед економічні, політичні й духовні. Вагому роль відіграли також етнонаціональні та релігійні фактори, взаємозв'язок між котрими на східнослов'янських землях виник ще в язичницькі часи. Із запровадженням християнства в Київській Русі етнонаціональні й релігійні процеси відбуваються у зв'язку не лише між собою, а й із державним та політичним розвитком українського суспільства.

На християнську релігію як на державотворчу силу опиралися київські та галицько-волинські князі. Важливого значення у внутрішній та зовнішній політиці надавалося релігійному чиннику в українській козацькій державі та в Українській Народній Республіці. Велике значення їй належить у сучасному українському державотворенні, національному відродженні.

Запровадження християнства в Русі-Україні східного візантійського обряду було не лише релігійною потребою, а й державною необхідністю. Ця релігія відповідала і внутрішнім, і зовнішньополітичним інтересам східних слов'ян. Християнство зміцнювало устої давньоруської держави, сприяло встановленню економічних, торговельних та культурних відносин з цивілізованими країнами, привносило у середовище східнослов'янських народів етноінтеграційний потенціал, традиції поліетнічної Римської імперії.

Християнство долало розрізненість східнослов'янських племен, єднало їх у цілісний державний та етнонаціональний організм, компенсувало відсутність у Русі-Україні єдиної ідеологічної основи консолідації суспільства. Князь Володимир усвідомлював, що правити такою великою державою, як Київська Русь неможливо без всеохоплюючої сили, без центральної ідеї. Такою ідеєю і стало християнство.

Досліджуючи місце християнської релігії в етнонаціональному розвитку України, О. Шуба доходить виваженого висновку: "Київська Русь була історично першою формою української державності, а християнство першою державною ідеологією". Завдяки прийняттю християнства Київ став одночасно і політичним і релігійним центром середньовічної Русі-України. Міжнародний авторитет Києва настільки зріс, що його порівнювали зі "священним градом" Єрусалимом та "новим Єрусалимом" – Константинополем. Християнство стало у Київській

Русі державною релігією, а церква – політичною інституцією, яка взяла на себе виконання багатьох державних функцій, зокрема судових [3, с. 49–54].

Після офіційного хрещення територія Русі-України перетворилася на арену поєднання двох культурно-релігійних традицій – візантійсько-християнської та слов'янсько-язичницької. Унаслідок цього з'явився слов'янський варіант спочатку християнства, а згодом і православ'я, яке українські релігієзнавці останнім часом називають київським християнством [18, с. 71].

Зі запровадженням християнства в Київській Русі розпочався процес творення власної національної церковної інституції. Її уособленням в Україні була Київська митрополія, підпорядкована безпосередньо Константинопольському патріархові. Київські князі від Ярослава Мудрого, дотримуючись державно-політичних інтересів, зробили чимало спроб позбутися візантійської церковної залежності через зведення на київську кафедру власних ієрархів. Однак ці домагання тривалий час Константинополь, що прагнув не втратити впливу на Київську митрополію, не підтримував.

Першою спробою на шляху до створення власної ієрархії християнських святих стала організація братів Ярослава Мудрого – Бориса і Гліба, які загинули в міжусобній війні. Християнський культ почав набувати національного забарвлення. “Встановлення шанування перших руських святих, – зазначав Д. Ліхачов, – стало торжеством національної політики Ярослава і набуло форми національного культу” [7, с. 65].

Українці впродовж століть виробили власне, своєрідне розуміння православ'я. Потрапивши із Візантії на східнослов'янські землі, взаємодіючи тривалий час з елементами української культури, побуту, народних традицій, звичаїв та обрядів, воно поступово втрачало попереднє етнічне забарвлення, набувало загальнолюдських та місцевих ознак. Приймаючи християнство, Україна християнізувалася, а християнство та церква з її характером, прийнятим від Візантії – українізувалися. Утвердилося історико-культурне явище, яке ми називаємо українським православ'ям [6, с. 46]. Як певна релігійна система воно сформувалося впродовж семи століть (X–XVII ст.) автономного функціонування Київської митрополії в структурі Константинопольського патріархату. В цьому відобразились особливості прийняття християнства українським етносом у століття його хрещення, своєрідність пристосування християнства до існуючих релігійних вірувань, насамперед до язичництва.

Характерні риси українського православ'я, поєднання та практична реалізація котрих робить його самобутнім національно-культурним явищем, – соборноправність, демократизм, євангелістськість, побутовість, національність, відкритість до інших релігійних напрямів та ін.

Соборноправність виявляється передусім у тому, що кожен з її ієрархів керує церквою не самочинно і самовладно. Усі церковні посади виборні. Принципи соборноправності й виборності духовенства зумовили перетворення Української православної церкви на живий національний організм, що оберігає і конденсує духовні сили народу.

Демократизм притаманний обрядовій практиці церкви. Під час відправи служби Божої, священики повинні стояти в один ряд, а не висувати старшого за чином наперед. Євангеліє читається обличчям до вірних і за відкритих две-

рей вітваря. Рівноправність і демократизм світських елементів стали умовою формування і тривалого функціонування такого унікального явища, як братства, котрі виконували роль церковно-культурних і освітніх організацій.

Євангелістськість характеризує насамперед несприйняття церквою цезорепапізму, привнесеного у християнство візантеїзмом. Євангелістськість українського православ'я засвідчує абсолютизація ним моральних чинників християнства. Беручи до уваги те, що Ісус Христос приніс у світ братерство, українські православні духівники виступали за рівність усіх людей на цьому світі.

Побутовість виражається в тому, що воно формувалося на теренах побутового життя народу, його господарчої діяльності, а тому в його обрядовій практиці збереглося чимало звичаєвих елементів з народних традицій.

Національна інституційність українського православ'я виявляється передусім в обрядово-культурній сфері. Так, у храмах України практикувався обряд "уцерковлення новонародженого". Через десять днів після народження дитини батьки йшли з нею в храм, а священник брав дитину на руки і заходив з нею до вітваря, якщо це був хлопчик, а дівчинку підносив до царських воріт. В Українській церкві обов'язковим був ритуал ношення хреста перед митрополитом – першосвящеником.

Національність православ'я на українських землях виявлялася також у своєрідному сприйнятті ним науки Святого Письма, догматів і канонів християнства. Онаціональненню християнства в Україні сприяло і те, що з XVII ст. Євангеліє та Апостол в її храмах читали українською мовою. Використання рідної мови у богослужінні вважалося непорушним Божим законом.

Соціальність українського православ'я, яку інколи ототожнюють з народністю, виявляється насамперед у залученні мирян до активної участі в церковному житті. Саме вони поставали гарантом соборноправності церкви.

Толерантність і відкритість до різних релігійних напрямів сформувалися ще в період князювання Володимира Великого. Особливо відкритим воно є до католицизму, запозичило від нього низку канонічних і обрядових елементів, а також до язичництва, зберігши у побутовій сфері майже всі обрядові форми. Саме відкритість українського православ'я дало змогу йому постати як вселенське явище, а його історії набути загальнолюдської значущості.

Однак унаслідок політичної угоди, підписаної в січні 1654 р. між російським царем Олексієм Романовим і гетьманом Богданом Хмельницьким про приєднання України до Росії, Православна московська церква розгорнула наступ на незалежну Київську митрополію. Відтоді починається ступеневий занепад і планова русифікація Української православної церкви.

Після Переяславської Ради у російських релігійних колах відразу постало питання про зміну юрисдикції Київської митрополії з Константинопольського патріархату на Московський. У 1686 р. новообраний митрополит Святополк-Четвертинський свідомо зважився на цей крок. З приєднанням Київської митрополії до Російської православної церкви вона поступово починає втрачати риси національної самобутності. Соборний устрій митрополії скасовувався, обмежувалося церковне самоврядування, призначення єпископів відбувалося за участю московського царя.

За царювання Петра I та Катерини II політика світської та церковної русифікації України стала значно активнішою і набула цілеспрямованого характеру. Розпочався активний наступ царизму на українську мову, національну освіту, заборонялося видання українських церковних книг, будівництво та розпис храмів в українському національному стилі.

Наприкінці XIX – початку XX ст., незважаючи на значне посилення русифікації, в Україні почав відроджуватися і поширюватися національний рух, який розгортався під гаслом створення суверенної самостійної Української держави. “Відроджувана українська національна ідея охоплювала також релігійне середовище. Нижче духовенство, проживаючи в гущі народних мас, навіть за тиску русифікованих офіційних церковних структур не могло повністю ізолюватися від українських викликів і підтримувало національно-визвольний рух. Частина священнослужителів, не піддавшись тотальній русифікації, відроджувала національні традиції у церкві, виголошувала церковні промови українською мовою.

Нова хвиля національного відродження, зокрема релігійно-церковного, була пов’язана з подіями національно-демократичної революції в Україні 1917–1918 рр. У цей період активно діють усі сфери національного життя. Паралельно з боротьбою за автономний статус та державний суверенітет України розгортається рух за створення незалежної Української православної церкви. Очолив його видатний церковний діяч митрополит Василь Липківський.

Тривала русифікаторська діяльність російського самодержавства і російської православної церкви в Україні значно послабило етнонаціональну і конфесійну ідентичність українського народу. Її залишки стали основою для майбутнього національного та релігійного відродження.

З перемогою в Україні національно-демократичної революції та проголошенням Української Народної Республіки у 1918 р. виникли умови для заснування Української Автокефальної православної церкви. Провідниками руху за проголошення автокефалії виступили відомі церковні та громадсько-політичні діячі України протоієрей Василь Липківський, громадсько-політичний діяч Микола Міхновський, представник гетьманського уряду Олександр Лотоцький, визначний церковний та державний діяч Іван Огієнко.

Прихильники автокефалії у березні 1919 р. заснували в Києві гурток за створення першої української православної громади, який незабаром реорганізувався у парафію у Миколаївському соборі на Печерську. Згодом українські парафії були засновані при Андріївському та Софіївському соборах, а також при церкві Св. Іллі.

У квітні 1919 р. була заснована Всеукраїнська православна церковна рада в оновленому складі як осередок боротьби за незалежну Українську православну церкву. Рада у травні ухвалила постанову – її можна назвати Декларацією незалежності Української православної церкви. Це підтримали сотні українських парафій, серед яких і Собор Київської єпархії.

Всеукраїнський православний собор був скликаний у жовтні 1921 р. Він офіційно проголосив автокефалію Української православної церкви. У посланні до вірних собор закликав віруючий народ український стати вільним керівником у своїй церкві і самособорним голосом вирішувати всі церковні справи. Собор висвятив перших ієрархів УАПЦ – митрополита Василя Липківського й архієпископа Нестора Шараївського.

Після собору УАПЦ 1921 р. у багатьох містах України стали відкриватися автокефальні парафії, організовуються богословські курси, гуртки та братства, видавався журнал “Церква і життя”. Активізувалась місіонерська діяльність у місцях розселення українців в СРСР і за кордоном. Автокефальна православна церква давала змогу віруючим спілкуватися з Богом у молитвах та богослужіннях рідною мовою, відновлювати і розвивати українські релігійні звичаї, традиції, церковний спів тощо.

Важлива роль у справі українізації церкви належала діяльності на посаді міністра ісповідань Української Народної Республіки І. Огієнка. Він кваліфіковано розробив концепцію української національної церкви, дав їй історичне, політичне й канонічне обґрунтування. Проблеми діяльності української церкви він розглядав у нерозривній єдності з проблемами української державності, культури та мови, переконливо показав необхідність утвердження її автокефалії. І. Огієнко вважав Українську православну церкву цілком незалежною від російської, апостольською, соборноправною, демократичною, національно зорієнтованою в ідеології, обрядах, дієвим засобом відродження української нації. [18, с. 105–106].

В умовах більшовицького тоталітарного режиму УАПЦ проіснувала недовго. Вона не мала змоги в ізольованій від світу тоталітарній державі налагодити контакти з іншими православними церквами світу і домагатися свого визнання вселенським православ'ям. На адресу церкви посипались безпідставні звинувачення у націоналізмі, сепаратизмі, контрреволюції, петлюрівщині. У 1930 р. УАПЦ була звинувачена в антирадянській діяльності й ганебно ліквідована. Московсько-більшовицький режим остаточно і юридично знищив її, очистивши простір для подальшого панування в Україні Православної церкви Московського патріархату.

Недоброзичлива позиція Російської православної церкви простежується у зволіканні розгляду питання про надання автокефального статусу Українській православній церкві, підтримці нею тієї частини православних віруючих, духовенства, ієрархів в Україні, котрі орієнтуються на Московський патріархат і не визнанні тих, хто прагне творити незалежні церковні структури. Аналізуючи релігійну ситуацію в Україні, В. Бондаренко слушно зауважує: “Синдром “старшого брата” простежується не лише в економічній, військовій, але й у церковній сфері” [13, с. 185].

Російська православна церква, опинившись перед загрозою втрати українського православ'я, вирішила дещо поступитись. Першим кроком стало перейменування Українського екзархату на Українську православну церкву. До невідкладного вирішення цього питання її змушував приїзд в Україну зі США (20 жовтня 1990 р.) заочно обраного Собором Української автокефальної православної церкви патріарха Київського і всієї України Мстислава (Скринника), який 18 листопада 1990 р. мав бути інтронізований на патріарший престол. Намагаючись випередити ці події у Москві 25–27 жовтня 1990 р. спішно було зібрано Архієрейський Собор Російської православної церкви, що прийняв ухвалу про надання Українській православній церкві незалежності й самостійності в управлінні [10, с. 4]. Наступного дня – 28 жовтня до Києва прибув патріарх Московський Алексій II для урочистого вручення у Софії Київській предстоятелю Української православної церкви Філаретові грамоти про незалежність церкви.

Отже, під тиском національно-визвольного руху Російська православна церква змушена була розширити суверенітет Української православної церкви, котра, однак, залишалася в юрисдикції Московського патріархату і зобов'язана була наглядати за виконанням рішень Помісних соборів Російської православної церкви.

Унаслідок поступок Українська православна церква набула статусу близького до автономного. Проте до офіційного проголошення незалежності України вона навіть теоретично не мала шансів отримати автокефалію від Московського патріархату.

Незважаючи на часткове отримання автономії, організаційне й ідейне розмежування між Українською та Російською православною церквою не відбулося: Московський патріархат залишав за собою право затверджувати рішення Синоду Української православної церкви, призначати архієреїв, формувати загальноцерковний бюджет.

З проголошенням державного суверенітету України в релігійно-церковному житті відбулися великі зміни. Нової актуальності набула проблема автокефалії Української православної церкви. Предстоятель церкви Філарет, патріотично налаштована частина єпископату, духовенства і віруючих змінили попередні погляди щодо статусу церкви і заявили: у незалежній Україні повинна діяти незалежна Автокефальна православна церква. Однак ці наміри не відповідали інтересам Московського патріархату, який зволікав надати автокефального статусу Українській православній церкві.

Розвиток подальших подій у політичному та релігійному житті українського суспільства, спроби отримання автокефалії, відсутність єдності у поглядах і діях єпископату призвели до розколу в самій Українській православній церкві. Значна частина ієрархів, невдоволена діями митрополита Філарета, користуючись підтримкою Російської православної церкви, 27 травня 1992 р. провели в Харкові Собор. На ньому митрополита Філарета було звільнено з посади предстоятеля Української православної церкви, її главою було обрано митрополита Володимира (Сабодаша). Ухвалою суду Архієрейського Собору Російської православної церкви 11 червня 1992 р. митрополит Філарет був позбавлений сану та всіх ступенів священства. Опинившись у скрутній ситуації, Філарет рішуче заявив про намір створити незалежну українську церкву в незалежній Українській державі. Згодом митрополит та його прихильники, користуючись підтримкою деяких народних депутатів України, 25 червня 1992 р. провели у м. Києві Всеукраїнський православний Собор, де частина Української православної церкви об'єдналась з частиною Української автокефальної православної церкви, створивши Українську православну церкву.

Рішень цього Собору не визнали ні тодішній глава Української автокефальної православної церкви патріарх Мстислав, ні його наступник Димитрій. Відтак прихильники автокефалії, не визнаючи над собою ні Московського патріархату, ні новоствореного Київського, продовжували іменувати себе Українською автокефальною православною церквою.

Новостворена Українська православна церква, користуючись підтримкою на державному рівні, відразу почала претендувати на роль всеукраїнської релігійної інституції, намагаючись довести, що лише вона найповніше виражає національні

устремління українського народу. В такий спосіб у міжконфесійні взаємини була внесена ще більша напруженість.

У сучасних умовах конфліктність у релігійному середовищі набула форми політичної боротьби. Вона є одним із дестабілізуючих чинників державного та суспільного життя. До розв'язання міжцерковних конфліктів повинні залучатися не лише церкви, релігійні організації, а й державні органи. Стало цілком очевидним, що покладатися на розв'язання цих протиріч за допомогою внутрішнього ресурсу суб'єктів конфлікту немає сенсу. Без втручання органів державної виконавчої влади конфлікт не може бути розв'язаний [1, с. 26].

Необхідність державного сприяння в об'єднанні православних церков та врегулюванні міжцерковного конфлікту зрозуміли й окремі церковні ієрархи. Так, патріарх Філарет в одному з інтерв'ю заявив: "Українська православна церква Київського патріархату закликає всіх українських православних шукати шляхів до об'єднання. Ми закликаємо також і державу не стояти осторонь цього процесу. Державні чиновники мусять зрозуміти – без такого об'єднання не може бути міцної української держави" [15].

Помітну роль на шляху об'єднання сучасних православних церков України в єдину Помісну православну церкву та надання їй автокефального статусу відіграв візит в Україну 20–27 липня 2008 р. єкуменічного патріарха Константинополя Варфоломія I. На запрошення Президента України він прибув до Києва у зв'язку з урочистим відзначенням 1020-річчя запровадження християнства в Київській Русі. Мета його візиту – сприяти зміцненню українського православ'я, розділеного за національною ознакою.

В Україні діють три незалежні одна від одної православні церкви: Українська православна церква Київського патріархату (УПЦ КП), Українська автокефальна православна церква (УАПЦ), Українська православна церква Московського патріархату (УПЦ МП). За даними соціологічних опитувань станом на грудень 2006 р. 30,1 % українських громадян заявили про належність до УПЦ КП, 20,4% – до УПЦ МП, 1,5% – до УАПЦ. Однак за чисельністю релігійних громад домінує УПЦ МП, яка об'єднує 11 тис. реально діючих парафій, УПЦ КП – близько 4 тис. парафій, а УАПЦ – понад 1 тис. парафій. Однак чисельність парафій і кількість віруючих, котрі ідентифікують себе з тією чи іншою церквою, не є тотожними. До 40% населення України себе ідентифікують з Київським патріархатом, а з Московським – 15–18%.

Якщо раніше ідея єдиної Помісної православної церкви мала ґрунт для власного існування лише в українському церковному середовищі, то тепер вона вперше вийшла за його межі й отримала значний імпульс для своєї реалізації та визнання її канонічного статусу. Це засвідчує кілька тез, висловлених патріархом Варфоломієм I до українського народу під час його візиту в Україну. Константинопольський патріарх стверджував, що Україна має право створити єдину Помісну православну церкву, а Російська православна церква категорично це право заперечує. Варфоломій I зазначив: приєднання Київської митрополії до Московського патріархату 1686 р. відбулося неканонічно, насильно та несправедливо. Він наголошував, що Константинопольська церква не може спокійно спостерігати за подіями і катаклізмами, які відбуваються в українській церкві. Одночасно патріарх запевнив: у всьому православному світі Константинополь має обов'язок бути медіатором між різними православними церквами.

Як підтвердив візит Варфоломія I в Україну, зроблено перший крок на шляху створення єдиної Помісної православної церкви, але не стільки в організаційному сенсі, скільки в сенсі ідеологічному. Одночасно Вселенський патріарх висловив сумнів, що в Україні можна створити єдину Помісну церкву, адже Москва за жодних обставин не погодиться підтримати цю ідею. Суперечності та розбіжності між українськими церквами є надто принциповими, і їх не зможе залагодити жодна з існуючих православних юрисдикцій.

У справі визнання автокефалії Української православної церкви не можна обійтися без зацікавленості позиції Української держави: оскільки православна церква розділена, Константинопольський патріарх не може опиратися лише на певну її частину, бо розуміє, що “його втручання в українські справи не залагодить конфлікту, а тільки призведе до перегрупування релігійних конфігурацій” [2].

До найскладніших проблем сучасного українського православ'я належить визначення засад об'єднання в єдину Помісну православну церкву і пошук найоптимальніших моделей досягнення автокефалії. Створення такої церкви сприяло би розв'язанню значної частини між церковних проблем в Україні, консолідації суспільства на засадах моральних принципів християнства, глибокої пошани і взаєморозуміння між віруючими.

В сучасному українському православ'ї – три ворогуючі між собою церкви, два патріархати, три богослужбові мови (українська, російська, церковнослов'янська), простежується взаємна неприязнь керівників церков. Значна частина віруючих орієнтується на Московський патріархат, а інша підпорядкована двом Київським. Відомий церковний історик І. Власовський, маючи на увазі подібне становище, зазначав: “Такі явища, як існування та однакове визнання на тій самій території кількох українських православних є церков і нонсенсом не тільки з церковної, а й з національно-державницької точки зору і тільки компрометує український народ у православному світі”

Без об'єднання православних церков подальший їхній розвиток в Україні достатньо проблематичний. Про це неодноразово заявляли глави всіх українських, а також найважливіших у світі православних церков, Константинопольський і Московський патріархи.

Наявність в українських православних церквах спільних поглядів насамперед у сфері догматичній та канонічній засвідчує, що їх поєднання теоретично нескладне. Однак втілити у життя таке поєднання практично нелегка справа, оскільки їхні послідовники перебувають на різних платформах і замість пошуку спільних засад для поєднання вдаються до абсолютизації відмінностей. В основі їх розходжень покладені церковно-богословські проблеми, а також відмінності у поглядах щодо оцінки суспільних та етнонаціональних процесів.

Якщо Українська автокефальна православна церква й Українська православна церква Київський патріархат чітко визначились у ставленні до української державності й самочинно проголосили себе незалежними від зарубіжних духовних центрів, то Українська православна церква погоджується на отримання автокефалії лише канонічним способом, тобто від Московського патріархату.

У монографічному дослідженні “Релігія в етнонаціональному розвитку України” О. Шуба слушно наголошує: на шляху об'єднання православних церков в

єдину Помісну православну церкву України на сьогодні склалось кілька сценаріїв. Перший умовно можна назвати поетапним об'єднанням, другий – одночасним. На думку дослідника, на першому етапі могли б попередньо об'єднатися Українська автокефальна православна церква та Українська православна церква Київський патріархат. Між ними не існує ані догматичних, ані культових відмінностей. Основою для такого об'єднання могло б стати повернення до апостольських церковних засад, впровадження у життя церкви принципу соборноправності та демократизація релігійно-церковного життя.

Втілення у життя другого варіанта – одночасного об'єднання існуючих православних церков – можна реалізувати на Всеукраїнському об'єднувачому православному Соборі. До початку його скликання повинні відбутися попередні Собори церков, де кожна з них визначиться стосовно об'єднання в єдину Помісну православну церкву.

Авторитетні дослідники сучасного стану православ'я в Україні стверджують: отримання майбутньою Помісною православною церквою канонічного статусу, об'єднання усіх гілок українського православ'я має відбутися на платформі Української православної церкви. "Ця церковна структура – єдина серед діючих в Україні зберегла потенційні можливості для утворення на її основі автокефальної церкви" [1, с. 26].

Керівництво Української православної церкви чітко дотримується позицій об'єднання церков лише на канонічних засадах. Будь-які неканонічні варіанти розв'язання цього питання вони рішуче відкидають.

Природа Української православної церкви, її традиції вимагають щоб питання про автокефальність розв'язувалося з питаннями про канонічність. Для церкви канонічна автокефалія набагато важливіша, ніж просто незалежність. Адже незалежність – це категорія передовсім політична, автокефальність – церковна [17, с. 209].

Українська держава так само зацікавлена в існуванні канонічної церкви, спроможної здолати внутрішні суперечності й міжнародну ізоляцію, посісти належне місце серед православних церков світу і бути рівною серед інших Помісних церков. Єдина канонічна автокефальна соборна апостольська українська православна церква могла би стати дієвим інструментом українського суспільства, духовним його атрибутом. Церква з канонічно нормованим статусом сприяла би досягненню національної злагоди в Україні, підвищенню міжнародного авторитету держави, інтеграції у міжнародне співтовариство.

Література

1. Бондаренко В., Еленський В., Журавський В. Релігійне життя в Україні: стан проблеми, шляхи оптимізації. К., 1996.
2. Візит Вселенського Патріарха Варфоломія ввійде назавжди в історію як перший крок до вирішення питання УПЦ. // <http://risu.org.ua/ua/indtex/expert_thought/webconf_archive/24222/>.
3. Власовський І. Нарис історії української православної церкви: у 4-т. К., 1998. Т. 1.
4. Історія Православної церкви в Україні // Історія релігій в Україні: у 10 т. К., 1997. Т. 3.

5. Колодний А. Україна в її релігійних виявах. Львів, 2005.
6. Колодний А., Кирюшко М., Пилипович Л. Митрополит Іларіон. Львів, 2003.
7. Лихачев Д. Великое наследие. М., 1975.
8. Пашук А. Українська церква і незалежність України. Львів, 2003.
9. Пащенко В. Православ'я в новітній історії України. Полтава, 2001.
10. Православний вісник, 1991. № 1.
11. Православ'я в Україні // Історія релігій в Україні: у 10 т. К., 1999. Т. 3.
12. Саган О. Національні церкви православ'я: Український аспект. К., 2001.
13. Сучасна релігійна ситуація в Україні: стан, тенденції, прогнози. К., 1994.
14. Українське православ'я // Історія релігій в Україні: у 10 т. К., 1997. Т. 2.
15. Філипович Л. Етнос і релігія: контекст взаємозв'язку // Етнос і релігія: теорія і контекст сьогодення. К., 1998.
16. Хрещатик, 1995. 6 січ.
17. Шуба О. Ідея єдиної національної церкви в етнополітичному просторі сучасної України // Етнополітичний розвиток сучасної України досвід, проблеми, перспективи. К., 1997.
18. Шуба О. Релігія в етнонаціональному розвитку України (політологічний аналіз). К., 1999.

UKRAINIAN ORTHODOXY AS THE ETHNONATIONAL PHENOMENON: MOTION FOR CREATION OF THE UNIQUE LOCAL ORTHODOX CHURCH

Anatoliy Yartys

Ivan Franko National University of Lviv,
Universytetska Str., 1, Lviv, 79000, Ukraine,
e-mail: kafedra_kultury@mail.ru

A correlation of religion and ethnos is explored in the historical context. A cooperation of religious and ethnic factors in a development of Christian tradition in Ukraine is observed. It is accented on the leading role of the Ukrainian Orthodoxy in realization of natioidentificational factor. An activity for creation of the Unique Local Orthodox Church in Ukraine, giving to it an autocefaly (independent) status is lightened.

Keywords: Ukrainian Orthodoxy, ethnos, religion, Autocefaly Church, religious confession, Local Orthodox Church.

Стаття надійшла до редколегії 10.09.2012

Прийнята до друку 1.10.2012